

Reslerova antologie *K poctě zbraň praporu!*
mezi třemi cenzurními systémy
Pavel Janáček

O vydání reprezentativního výboru z periodicky publikované poezie uplynulého roku se advokát, bibliofil, sběratel vzácných tisků a známá postava českých literárních kruhů Kamill Resler (1893–1961) dohodl s nakladatelem Václavem Petrem v závěrečných dnech prosince 1938. Kniha, která se v atmosféře mnichovského traumatu měla stát „národní biblí každého Čechoslováka“,¹ vyšla ovšem až v říjnu 1945, kdy již byla přijata především jako dokument minulosti.² Na své zveřejnění tak antologie *K poctě zbraň praporu!* čekala více než šest let, zatímco se její výpověď proměňovala a ztrácela na bezprostřední naléhavosti. V meziprostoru geneze a recepce bylo Reslerovo dílo postupně konfrontováno s třemi cenzurními systémy: druhé republiky, protektorátu a republiky třetí. Díky relativně hojným pramenům především z editorova osobního archivu i z archivu nakladatelství, zahrnujícím vedle korespondence i cenzurní rukopis a sloupcové i stránkové obtahy knihy, je přitom možné udělat si neobvykle plastickou představu o ediční historii antologie, o různých faktorech, které zdržovaly její vydání, a také o tom, jakou roli sehrála při odkladech a modifikacích této literární výpovědi ve všech třech etapách institucionalizovaná cenzura.

Koncepce antologie a přípravy k vydání

Že se před jeho očima zvedá nevidaná vlna básnické aktivity, napadlo Kamilla Reslera údajně 5. června 1938, kdy v deníku *České slovo* vyšla báseň Josefa Hory *Noc z 20. května*; Reslerovi utkvěla v hlavě pod refrénem „Ta noc!“.³ Námětem Horových veršů se stala první, tzv. částečná mobilizace, vyhlášená 20. května v pozdních večerních hodinách na základě informací vojenské rozvědky o seskupování německých divizí v Sasku, jižním Slezsku a severním Rakousku a samozřejmě pod přetrvávajícím tísnivým dojmem z „anšlusu“, k němuž došlo v březnu téhož roku.⁴ Básní, jejichž autoři v novinách a časopisech od připojení Rakouska k Hitlerově říši refleктоvali ohrožení Československé republiky, si Resler všímal i nadále. Když 25. srpna 1938 vyšla v *Lidových novinách* báseň Josefa Rohana *21. V. 1938*, navazující tématem i incipitem („To jitro s tíhou mlh, tak časně probuzené“) na text Horův, bylo rozhodnuto. Jak můžeme vyvodit z pozdějších Reslerových slov, právě prostřednictvím intertextových vazeb Rohanovy a Horovy básně ho naplno zasáhl kolektivní charakter národně politické poezie. Ta se tu hlásila o slovo dlouho před všeobecnou

1) Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP), Kamill Resler, kt. 65, „Vážený pane kolego, dnes vám oznamujeme novinku mimořádného významu a dosahu“ [objednávkový prospekt nakladatelství Václav Petr určený knihkupcům, únor 1939].

2) Srov. např. J. S.: „K poctě zbraň praporu“, *Akord* 12, 1945/1946, č. 9/10, s. 391; M. Z.: „Dokument“, *Národní osvobození* 17, 1946, č. 9, 11. 1., s. 3; H. R.: „Básnický dokument doby“, *Práce* 1, 1945, č. 189, 19. 12., s. 3.

3) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Kamill Resler Karlu Janskému 10. 12. 1938.

4) Robert Kvaček: *Československý rok 1938*, Praha, Jaroslav Polák – Polart 2011, s. 50–57.

mobilizací z 23. září i před mnichovskými událostmi, které jí o pár dní později dodaly tragickou hloubku: „viděl jsem spojitost té noci a jitra, měl jsem to přímo za znamení, že to někdo musí udělati.“⁵

Tím, co musí být uděláno, myslel Resler knižní antologii příslušných básní, která by ve formě „básnického deníku“ vyjádřila „upřímně a poctivě smýšlení národa v oněch dnech“ a zprostředkovala je českému i západnímu čtenáři (současně s přípravami domácího vydání sondoval Resler u britského historika Roberta Williama Setona-Watsona možnosti překladu celé antologie nebo její části do angličtiny).⁶ Koncepce knihy, k níž dospěl v pozdním létě či v prvních podzimních dnech 1938, znamenala soustředit vše alespoň trochu cenné, co v českých časopisech z národně politické poezie od jara 1938 vyšlo.⁷ Stranou výběru neměly zůstat ani básně klasiků jako Eliška Krásnohorská, Svatopluk Čech či Josef Václav Sládek, pokud se jim přetištěním v tehdejších periodikách dostalo nového, aktuálního významu. V souladu s ideou básnického deníku doby si editor vytkl cíl reprodukovat básně vždy důsledně ve znění z okamžiku vzniku, které jediné mohlo podle jeho názoru přesně vypovídat o citění národa v dotyčnou chvíli – zachovával i formu autora podpisu při první časopisecké publikaci, takže Jaroslav Seifert v antologii vystupoval jak pod svým vlastním jménem, tak pod šifrou –s, pod níž psal časové verše do *Ranních novin*. Na souvislost literárních textů s mezinárodními i vnitřními milníky katastrofy první republiky i s tím, jak se příslušné události odrážely na stránkách českého periodického tisku, upozorňoval kromě jiného zkráceným bibliografickým záznamem periodické publikace za každou básní.

Základní kvalitou, jíž Kamilla Reslera časová poezie v novinách a časopisech roku 1938 oslovila, byl její nadosobní charakter. Pokládal ji za hlas národa, jemuž jednotliví autoři posloužili jen jako prostředníci, za výraz národní „bytosti“ „jako celku“ nebo „určitých výrazných skupin“, z nichž se národní kolektiv skládá.⁸ Idea národního celku a jeho reprezentace byla interpretačním vodítkem, na jehož základě koncipoval celou antologii. Aby dosáhl kýžené celistvosti, neváhal kupříkladu ve čtyřech případech objednat u básníků, s nimiž byl ve styku, verše o regionu či tématu, které ve spontánní veršové produkci nenašel uspokojivě zastoupeny (tak se do souboru dostala například báseň Jana Zahradníčka *Noční prosba k svatému Václavu*). Chtěl mít v knize zastoupeny všechny kulturně-krajinné oblasti Československa a litoval v té souvislosti, že se mu podařilo sehnat pouze dvě básně ve slovenštině (šlo o *Pieseň Juraje Ohrivala* a *Sklonené zbrane* Andreje Kostolného, obě navíc z armádního časopisu *Naše vojsko*). Obsah výboru v důsledku toho poněkud kolidoval s československou dimenzí, kterou se editor i nakladatel snažili knize vtisknout v doprovodných materiálech. V nich nikoli náhodou přiřazování „českému“, „českému a slovenskému“ a „československému“ národu kolísalo. Zvláště výmluvným projevem této nejistoty se při vydání na podzim 1945 stala bezděčná chyba v podtitulu. Zatímco na obálce knihy byl uváděn v podobě „21. květen – 21., 23. a 30. září 1938. Berchtesgaden –

5) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Kamill Resler Karlu Janskému 10. 12. 1938.

6) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Kamill Resler Robertu Williamu Setonu-Watsonovi 9. 2. 1939.

7) Knihovna Národního muzea, Kabinet knižní kultury (KNM KKK), Nakladatelství Václav Petr, Kamill Resler Václavu Petrovi 28. 12. 1938.

8) Tamtéž.

Godesberg - Mnichov v tvorbě českých a slovenských básníků“, na titulním listu ho zakončovala klauzule „v tvorbě českých básníků“.⁹

Hlavní snahou Kamilla Reslera bylo, aby idea jednoty překlenula ideologickou diferenciaci českého literárního pole. Dal si velice záležet, aby výbor zahrnul básníky všech světonázorových pozic od krajní levice po krajní pravici. Vycházel dále z toho, že znovu-nalezený vztah k celku smazal i uměleckou diferenciaci literárního pole, že v jeho důsledku přestalo být důležité, kdo je „velký“ a kdo „menší“ básník. Právě ti druzí podle něj v dramatických měsících roku 1938 vyjádřili mínění národní bytosti lépe a hlasitěji než autoři nejpřednější. K *poetae minores* patřil ostatně i zmíněný Josef Rohan, s devíti texty nejfrekventovanější autor antologie (vedle Jaroslava Kolmana Cassia, zastoupeného stejným počtem básní). To, co podle Reslera dalo menším básníkům křídla, byla právě příležitost promluvit ne již jen za sebe sama, ale za to, co jedince přesahuje. Velikost historické chvíle způsobila, že s důležitým tématem, lapidárním vyjádřením či působivou metaforou dokázali přijít i ti, od nichž se to vůbec nečekalo. „I posmívaná Scheinpflugová,“ přibližoval Kamill Resler kritéria svého bezpředsudečného výběru důvěrnému příteli z literárního prostředí, „ve své *Francii* našla plný zvuk, slova tu znějí jako údery zvonu“.¹⁰

Od léta 1938 Kamill Resler sám sledoval a s pomocí svých známých permanentně vyzýval, co kde z podobných veršů vyšlo či vychází, psal do regionálních vydavatelství či tiskáren o archivní výtisky příslušných časopisů, nechával jednotlivé básně opisovat, kolacionoval je a třídil je vzhledem k záměru své antologie na nejhodnotnější, doplňkové a pro knihu nepoužitelné. Tři odpovídající fascikly opisů v jeho literární pozůstalosti obsahují dohromady tisíc listů;¹¹ do antologie bylo nakonec vybráno 219 básní od rovné stovky autorů.¹² Současně Resler s vášní sběratele kompletoval další doklady, jež byly s vlnou národně politické poezie spojeny: plakáty a pozvánky na recitační večery, letáky, prospekty či brožury vydávané k těmto pořadům, soukromé tisky jednotlivých básní, bibliofilie i sbírky, v nichž autoři své texty dále šířili (často v nových verzích), jejich překlady či zahraniční otisky. Antologii se totiž rozhodl pojmout zároveň i jako památník veškeré národně politické poezie roku 1938 a opatřit ji soupisem pokud možno všech knih nebo pořadů, které jí byly věnovány.

Se sběrem i archivací veršů i s vyřizováním rozsáhlé korespondence, která byla s přípravou antologie spjata, pomáhala Reslerovi Erna Janská, která byla od absolutoria na obchodní akademii zaměstnána v jeho advokátní kanceláři.¹³ Souběžně jako majitelka koncese zaštiťovala a řídila činnost rodinného nakladatelství Hyperion, jemuž v roce 1910 položil základy její manžel, máchovský badatel, bibliofil a editor Karel Janský.¹⁴ Resler

9) Kamill Resler (ed.): *K počtě zbraň praporu! Výbor z básní o osudu Československa v roce 1938*, Praha, Václav Petr 1945; zde v bibliografickém záznamu uvádíme podtitul ve znění tiráže.

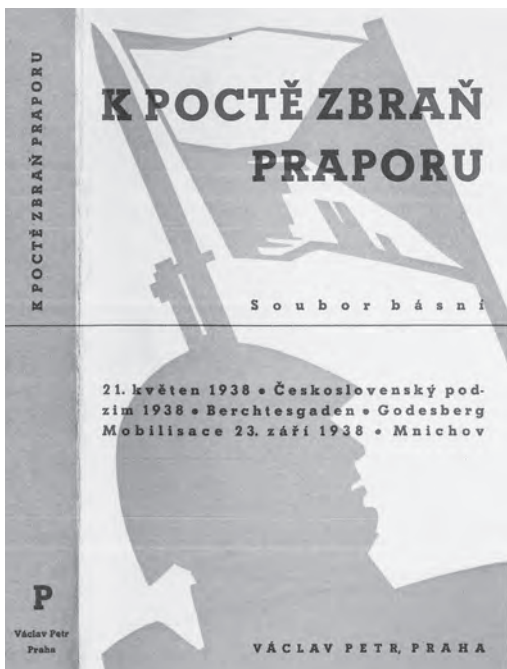
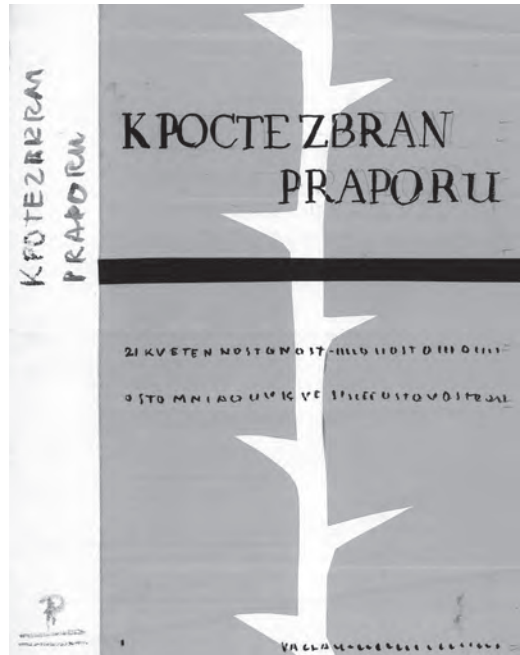
10) Míněna báseň *Sladké Francii*. LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Kamill Resler Karlu Janskému 10. 12. 1938.

11) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, tři konvoluty strojem psaných listů s občasnými vpisky rukou označené I A, II A, III A.

12) KNM KKK, Nakladatelství Václav Petr, svazek *K počtě zbraň praporu!*, knihařská vazba s originální obálkou zhotovená z otisku sazby, vepsáno věnování Kamilla Reslera nakladateli i další editorovy poznámky, po 11. 3. 1939.

13) Jakub Drápal: *Poslušen zákonů své země a svého stavu. Kamill Resler – obhájce K. H. Franka*, Praha, Auditorium 2014, s. 35, 149, 170.

14) Aleš Zach: „Hyperion“, in Vladimír Forst (ed.): *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*, díl 2, sv. 1, H-J, Praha, Academia 1993, s. 382-383.

Obálky antologie *K poctě zbraň praporu!* Nahoře dva návrhy Jaroslava Švába, vlevo dole Švábova obálka, s níž měla kniha vyjít v březnu 1939. Vpravo dole obálka Cyrila Boudy, se kterou antologie vyšla v říjnu 1945.

Zdroj: LA PNP, Kamill Resler, kt. 64; Kamill Resler (ed.): *K poctě zbraň praporu! Výbor z básní o osudu Československa v roce 1938*, Praha, Václav Petr 1945.

zásluhy svého vrstevníka o krásnou knihu vždy oceňoval a k Hyperionu, který vyrostl z nakladatelských snah moderny, měl blízký vztah již od dob svého anarchistického mládí.¹⁵ Antologii připravoval s myšlenkou, že vyjde právě u Janských.¹⁶ Když se ovšem na přelomu listopadu a prosince 1938 rozhodl zadat rukopis k vydání, byl si sám již dobře vědom, že chystaná publikace možnosti spíše bibliofilského Hyperionu překročila.¹⁷ Odmítnutím Karla Janského ani jeho doporučením, aby se obrátil na větší podnik, nebyl proto zaskočen. Dne 28. prosince 1938 oslovil nakladatele Václava Petra, který o knihu, jež v tu chvíli nesla ještě pracovní titul *Hranice Československa*, obratem projevil „velký zájem“,¹⁸ a to zřejmě i proto, že pro ni ve svém katalogu našel vhodný předobraz – antologii Miloše Jirka z veršů o prvním československém prezidentovi *Monumenty a květiny TGM* (1937). Dne 9. ledna potvrdil Resler podmínky nakladatelské smlouvy a odevzdal rukopis.

Následující týdny byly vyplněny překotnou aktivitou editora, nakladatele, úřadů, tiskárny Osvěta ve Valašském Meziříčí i grafika Jaroslava Švába, který byl pověřen typografickou úpravou svazku a návrhem obálky. „[...] čas kvapí a naléhá, zde v Praze cítíme jeho **tlak**,“ psal Kamill Resler jednomu ze svých básníků. „Spěcháme proto, **aby nebylo pozdě**.“¹⁹ V zájmu urychlení započala sazba knihy dříve, než rukopis prošel cenzurou, takže konfiskované pasáže byly odstraňovány až ze sloupcových korektur. Ty současně editor po několika týdnech doplňoval o nově zjištěné texty a bibliografické informace. Přední část knihy se proto již tiskla, když editor ještě pracoval na části závěrečné a grafik předepisoval do obtahů její podobu. Souběžná práce na všech fázích vzniku knihy kladla mimořádné nároky na všechny spolupracovníky a poznamenávala celý proces nutností vracet se znovu a znovu o krok zpět. Není divu, že se předpokládaný termín vydání postupně vzdaloval. Rukopis odevzdával Resler s předpokladem, že kniha stihne vyjít do konce ledna 1939,²⁰ nakladatelství zamýšlelo dodat knihu na trh v únoru (tiskovou zprávu jako první zveřejnily 13. února 1939 *Lidové noviny*),²¹ přičemž poslední známý otisk sazby hovoří o vydání v březnu.²² Když v podvečer 14. března 1939 vstoupily na české území první německé oddíly, vytištěna byla zřejmě jen první část archů se stranami 17–80 a patrně i obálka.²³ Z korespondence vyplývá, že poslední doplňky do edičního aparátu posílal

15) Srov. Kamill Resler: *Padesát let Karla Janského. Příspěvek k dějinám krásné české knihy*, Praha, Klub nakladatelů Kmen 1941.

16) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Kamill Resler Karlu Janskému 10. 12. 1938.

17) Tamtéž.

18) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, rukopisné poznámky na průklepu Reslerova dopisu Václavu Petrovi z 28. 12. 1938. Údajem 30. 12. 1938 jsou datována slova „Věc patrně vydá“, „má o ni zřejmý velký zájem“.

19) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Kamill Resler Zdeňku Kriebelovi 15. 2. 1939.

20) Lednové datum vydání je uvedeno v tiráži rukopisu antologie, srov. LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, strojopis v deskách označených příchozím razítkem státního zastupitelství v Praze 21. 1. 1939.

21) Srov. Kamill Resler: „1945“ [druhý z doslovů], in týž (ed.): *K poctě zbraň praporu!*, cit. dílo, s. 375–379, zde s. 376; dále viz např. „Básně o podzimu 1938“, *Nová Svoboda* 16, 1939, č. 5, 23. 2, s. 66. Únorové datum vydání uváděly také oba prospekty, pro knihkupce a pro čtenáře. Nakladatelský prospekt pro čtenáře prošel cenzurou po 15. 2. 1939, srov. LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, „K poctě zbraň praporu“ (obtah letáku, jehož cenzuru provedl policejní rada dr. Jedlička).

22) Tiráž stránkových obtahů, patrně poslední verze z března 1939. KNM KKK, Nakladatelství Václav Petr, svazek *K poctě zbraň praporu!*, knihařská vazba s originální obálkou zhotovená z otisku sazby.

23) LA PNP, Kamill Resler, kt. 65, Kamill Resler Antonínu Spálenkovi 14. 3. 1939; dopis byl vzhledem k událostem odeslán adresátovi až 4. 5. 1939.

Resler do Valašského Meziříčí 11. března 1939. Tehdy k nim také ještě připojil prosbu o novou, poslední změnu v sazbě předchozích stran:

Právě se mně přihlásil básník Josef Kvěch a prozradil mně, že se jmenuje Marie Nesnídalová. Na jeho, vlastně její snažnou žádost prosím, abyste na páse 91 ke konci za jméno Kvěch Josef vsunuli v závorce její jméno, takže řádka bude zníti
Josef Kvěch (Marie Nesnídalová): 28. října!²⁴

Tiskárna pokyn provedla. Lze však mít pochybnosti, zda to vskutku stihla ještě před okupací, jak by vyplývalo z poválečného editorova doslovu, nebo byla sazba uzavřena až v prvních dnech protektorátu.²⁵

Druhá republika: cenzurní systém

Vzhledem k tomu, že předběžná cenzura byla zavedena již na sklonku první republiky, potýkal se s ní Resler prakticky po celou dobu příprav své antologie. Časová poezie v novinách a časopisech byla častým terčem konfiskací. Textový materiál, který Resler shromažďoval, tak byl od počátku poznamenán řadou bílých míst. Z hlediska koncepce antologie jako věrné reprodukce národního myšlení v konkrétní historické chvíli šlo o poruchy, které bylo třeba odstranit, a Resler se o to v korespondenci s cenzurovanými autory i redaktory či tiskárenskými pracovníky horlivě snažil. I když věděl, že antologie bude muset sama znovu projít cenzurou a příslušná místa mohou přitom být opět zabavena, bylo součástí jeho plánu zaplnit co nejvíce bílých míst původním obsahem a při jednáních s cenzurou pak co nejvíce z těchto textových restitucí prosadit do výsledné knihy. Takovéto restituce původního textu se mu vskutku v řadě případů – například u básní Miroslava Hallera, Františka Halase, Jana V. Sedláka či Jiřiny Šiškové – podařilo dosáhnout.²⁶

Zkušenosti s preventivní cenzurou toho rozsahu, v jakém byla prováděna od poloviny září 1938, byly dosud krátké a představy literátů o příslušných právních souvislostech nejasné. Kamill Resler proto narazil i na obavy z důsledků, které by vyzrazení necenzurovaného textu mohlo pro autora mít. Téměř tříměsíční jednání vedl v tomto směru s Františkem Křelinou. Zahájil je 6. prosince 1938,²⁷ kdy se na Křelinu obrátil s prosbou o doplnění cenzurované básně *Zpěv nad Čechami*, otištěné téhož dne v deníku *Venkou* (eliminaci zde propadla vize „země zohavená“ i kletba „synům / jež pro svůj blud dali zedrat“ „krajiny, / jimž vládne nebeský dědic zemí dědičných“).²⁸ Spisovatel odpověď odkládal snad i kvůli podezření, že vznikající antologie bude zaměřena příliš levicově,²⁹ hlavně však měl obavy, aby dopsáním zabavených veršů a jejich předáním Kamillu Reslerovi

24) LA PNP, Kamill Resler, kt. 65, Kamill Resler knihtiskárně Osvěta 11. 3. 1938.

25) LA PNP, Kamill Resler, kt. 65, Kamill Resler Antonínu Spálenkovi 14. 3. 1939; dopis odeslán 4. 5. 1939.

26) LA PNP, Kamill Resler, kt. 65, Kamill Resler Františku Křelinovi 20. 2. 1939.

27) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Kamill Resler Františku Křelinovi 6. 12. 1938.

28) LA PNP, Kamill Resler, kt. 71, František Křelina Kamillu Reslerovi 23. 2. 1939, příloha – opis básně Františka Křeliny „Zpěv nad Čechami“ z *Venkova* 33, 1938, č. 287, 6. 12., s. 1, dvě stránky strojopisu s rukopisnými doplňky a opravami autora.

29) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, neznámý Karlu Kinskému 10. 2. 1939, koncept dopisu pro neznámého prostředníka, který měl prostřednictvím dalšího prostředníka – grafika Karla Kinského – přimět Křelinu, aby se svou účastí v antologii souhlasil a odepsal Reslerovi na jeho prosby o doplnění bílých míst.

nepřestoupil zákon.³⁰ Resler ho ujistil, že privátnímu sdělení cenzurovaných textů zákon nebrání, „jen výtisky toho vydání, které bylo zabaveno, rozšiřovati nikdo nesmí“.³¹ Navzdory tomuto dobrozdání, za nímž stála i Reslerova autorita advokáta, který za první republiky zastupoval spisovatele mimo jiné při soudních sporech týkajících se cenzury, žádal Křelina ještě v průvodním listu k doplněnému opisu básně z 23. února 1939, aby „s tím neměl žádné nepříjemnosti“.³² Nakonec došlo k tomu, že v době, kdy Kamill Resler doplňky od Křeliny konečně získal, prošla již antologie cenzurou bez nich a sazba příslušných archů byla uzavřena. Doplnění by vyžadovalo nová jednání nejen s úřady, ale i s tiskárnou a s nakladatelem, který protahování korektur sledoval s nelibostí. Bílá místa nakonec v Křelinově básni zůstala.³³

Rozhodnutí cenzury při jedné publikační příležitosti nebylo pro její rozhodnutí v dalších situacích zveřejnění závazné, a Resler to dobře věděl nejen jako účastník literárního provozu, ale i jako právník. Texty za druhé republiky procházely s každým novým pokusem o publikaci recenzováním podle proměn politického kontextu i v závislosti na takových okolnostech, jako byl účel a typ publikace, úřední místo, které cenzuru provádělo, region, kde k cenzuře docházelo, a samozřejmě interpretace cenzurních pokynů ze strany jednotlivých úředníků. Mezi literáty, s nimiž si Resler dopisoval, panovalo sice mínění, že ke knižním publikacím je cenzura tolerantnější než k periodickým, nešlo však o žádné pravidlo, konfiskaci mohla naopak při knižním vydání propadnout báseň, kterou při periodické publikaci cenzura propustila. To samozřejmě zvyšovalo rizika celého podniku, zvláště když rozhodnutím cenzury modifikace textu antologie nekončily. Autoři, kteří měli své představy o hodnotách svých textů i jejich kontextových souvislostech, vymýšleli různé cesty, jak na cenzurní verdikt reagovat:

Říkal mi už dr. Mašek před časem, že asi cenzura nedovolí otisknout v knize mou básničku *Mezi Mostem a Duchcovem*, ačkoli prošla bez závady v *Lumíru*. Nu, nedá se tedy nic dělat. Ale v tom případě Vás prosím, pane doktore, neotiskujte ani básničku *Cestou z Terezína*: ta totiž navazuje na onu první, jsou to vlastně jen jakoby dva oddíly jedné básně, a byla by tedy ta „terezínská“ v nevýhodě, kdyby měla stát sama o sobě.³⁴

Josef Knap tak na škrt jednoho ze svých textů reagoval škrtem druhého, Resler jeho rozhodnutí chtěl nechtěl musel respektovat a z Knapových veršů se tak nakonec v antologii neměl objevit žádný. Po tom, který zakázala cenzura, zůstala v sazbě alespoň stopa, protože za druhé republiky ještě Kamill Resler důsledně pracoval s poetikou bílých míst, nechával v sazbě prázdná místa a v obsahu jméno autora i tituly eliminovaných básní. Druhý text, který si v návaznosti na rozhodnutí cenzury zakázal sám autor, zmizel ovšem z antologie beze stopy.

30) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, František Křelina Kamillu Reslerovi 16. 2. 1939, pohlednice (došlo dle červené datumky 18. 2. 1939).

31) LA PNP, Kamill Resler, kt. 65, Kamill Resler Františku Křelinovi 20. 2. 1939.

32) LA PNP, Kamill Resler, kt. 71, František Křelina Kamillu Reslerovi 23. 2. 1939.

33) KNM KKK, Nakladatelství Václav Petr, svazek *K poctě zbraň praporu!*, knihařská vazba s originální obálkou zhotovená z otisku sazby, s. 265–266.

34) LA PNP, Kamill Resler, kt. 71, Josef Knap Kamillu Reslerovi 9. 2. (?) 1939.

Editorova korespondence s desítkami přispěvatelů knihy je cenným zdrojem informací o tehdejších představách spisovatelů stran cenzurní normy i o způsobech, jimiž tyto představy mezi sebou sdíleli – sdělovali si je, potvrzovali, vyvraceli i komentovali. Je příznačné, jak často tato očekávání v chaotickém a rychle plynoucím čase druhé republiky selhávala. Stávalo se, že báseň, jejíž zveřejnění autor či editor pokládali za nemožné, cenzurou prošla, zatímco jindy konfiskací propadl text, u něhož to nikdo nečekal. Mirek Elpl se kupříkladu domníval, že jeho *Píseň božích dětí* může projít jen v publikaci, která bude mít charakter „soukromého a neprodejného tisku“,³⁵ rozhodně ne v široce propagované, oficiální publikaci, jakou měla být připravovaná antologie. Cenzura nicméně propustila do antologie jeho báseň „bez jediné závady“.³⁶

S anticipováním cenzurní normy přicházela autocenzura a různé úhybné strategie, především využívání ezopského jazyka. Tváří v tvář předběžné cenzuře měli autoři tendenci pokládat své texty za permanentně otevřené, uvažovali o nich v pragmaticky motivovaných variantách. Jeden z přispěvatelů antologie nabízel například Reslerovi nové, ostřejší znění básně, než bylo to, které vyšlo v novinách, s odůvodněním, že pro noviny báseň záměrně zamlžil, upravil „příliš jako jinotaj“.³⁷ Jiný z autorů naopak Reslerovi nabízel rovnou dvě verze své básně, ostrou a měkkou, přičemž v té druhé rovnou modifikoval verše, o nichž z předchozí zkušenosti věděl, že mohou narazit. Pro případ, že by v antologii narazily také, měl na základě měkčích variant sjednat Resler textový kompromis tak, aby hlavní smysl básně zůstal celý.³⁸ Kromě toho, že Reslera vyřizování těchto požadavků či návrhů na modifikace textu zdržovalo, bylo první i druhé přání – na taktické „zostření“ i „změkčení“ textů – v rozporu s jeho koncepcí knihy, se zásadou, že se zachovává originální podoba básně z okamžiku otištění v časopise.

Nečekanou komplikaci znamenala pro Kamilla Reslera vyjednávání s vojáky. Usmyslel si totiž, že antologie bude na znamení jednoty národa a jeho armády členěna pomocí znělek, kratičkových skladeb pro polnici, vyjadřujících vojenské povely. Z armádního cvičebního předpisu, který volně zakoupil v knihkupectví, vybral šest znělek, vyjadřujících „nástup vojsk“, „vyčkávaní v postaveních“, „mobilizaci“, „začátek ústupu“, „ukončení ústupu“ a „naznačení budoucích cílů“.³⁹ Jednotlivé oddíly knihy měly být odděleny notovým zápisem těchto nápěvků. Domníval se, že autorský zákon je v této věci na jeho straně a že v situaci, kdy bojový význam znělek je – vzhledem k takovým prostředkům moderního velení, jako je radiové či telefonické spojení – veskrze žádný, mu ministerstvo nemůže souhlas odeprít. Odpověď podplukovníka Antonína Macha z hudebního odboru ministerstva národní obrany vyvedla Reslera na prahu vánočních svátků roku 1938 z omylu: použití znělek mu bylo odepřeno s poukazem na to, že jsou určeny výhradně pro služební potřeby armády.⁴⁰ Editor se jich ovšem nemínil vzdát, počátkem ledna byly už znělky

35) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Mirek Elpl Kamillu Reslerovi 13. 1. 1938 [správně 1939].

36) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Kamill Resler Mirku Elploví 7. 2. 1939.

37) Šlo o báseň *Řezníci, ženoucí po mostě*, která se již do antologie nedostala. LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Zdeněk Kriebel Kamillu Reslerovi 11. 2. 1939.

38) LA PNP, Kamill Resler, kt. 65, Antonín Spálenka Kamillu Reslerovi 10. 3. 1939.

39) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Reslerova žádost a právní rozklad k ministerstvu národní obrany z 10. 1. 1939.

40) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Antonín Mach Kamillu Reslerovi 23. 12. 1938.

hluboce ukotveny v jeho představě o významové struktuře knihy: právě přes ně se totiž na přelomu starého a nového roku dostal k verši z Halasovy *Mobilizace*, který se stal definitivním titulem antologie.⁴¹ (Jakou roli v tomto přejmenování sehrála jeho vlastní nebo nakladatelova anticipace cenzury, nevíme. Titul *Hranice Československa* nicméně měl podle dnešního stavu poznání minimální šanci projít, neboť jakákoli zmínka o „hranicích“ patřila od Mnichova k nejvíce tabuizovaným výpovědím.) Souvislost mezi povelovým charakterem titulu a vnitřkem knihy měly čtenáři pomáhat pochopit právě notové zápisy znělek. Hudební odbor ministerstva se Reslerovi podařilo vyřadit ze hry až s pomocí armádních zpravodajců, u nichž dosáhl toho, že „k věci našli správný poměr“.⁴² Díky tomu se civilní cenzor mohl 23. ledna 1939 se zpravodajským důstojníkem hlavního štábu dohodnout, že znělky v knize zůstanou.⁴³ O tom ovšem armádní kapelník nevěděl, Resler ho prostě obešel. Obával se proto reakce hudebního odboru na vydanou knihu a ještě den před okupací sháněl přímluvce, který by mu očekávaný konflikt ex post pomohl uhladit.⁴⁴

Ve srovnání s těmito obtížemi, které konzumovaly editorův čas ještě před odevzdáním rukopisu k preventivní cenzuře, bylo vlastní cenzurní řízení poměrně krátké. Podle poválečného doslovu předložil Resler rukopis knihy 21. ledna 1939 státnímu zastupitelství v Praze, které záležitost

projednalo s porozuměním a za tehdejších nejasných poměrů i s jakousi dávkou občanské odvahy; za jednání s pořadatelem přistoupilo dokonce na četné ústupky, setrvalo však na zabavení některých částí, mezi nimiž byly i části základního významu. Tak vyřadilo zcela Neumannův *Žalm z roku 1919* a tím celý oddíl knihy „Hoře ze skutečna“, výraznou Bednářovu báseň *Ničteli*, Knapovu *Mezi Mostem a Duchcovem*, Cassiovu nenahraditelnou *Sudetskou baladu* a konečně Spilkovu *Baladu o věrném vazalu*. Další 23 básně a pořadatelův doslov *1938* byly postiženy zabavením zčásti, v záznamech o postupu německého obsazování vyřadil úřad všechny místní údaje.

Pořadatel ponechal tehdy v obsahu na konci knihy názvy zabavených básní a upozornil na to ve svém doslovu.⁴⁵

Tato souhrnná charakteristika odpovídá dochovanému cenzurnímu exempláři rukopisu i stránkovým obtahům knihy z března 1939. Co se týče účelu jednotlivých eliminací, odpovídaly mezím, v nichž se cenzura za druhé republiky snažila udržet celou vlnu národně politické poezie.⁴⁶ Neumannova báseň, která tvořila vstup do knihy a dodávala podobně jako verše Čechovy či Sládkovy, umístěné na závěr sbírky, současné tvorbě historický rámeček, byla zabavena pro „komunisticko-agitační tendenci“.⁴⁷ Trojjazyčná *Sudetská*

41) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Kamill Resler Václavu Petrovi 9. 1. 1939, průklep strojopisu s potvrzením přijetí z téhož dne.

42) LA PNP, Kamill Resler, kt. 65, Kamill Resler Antonínu Spálenkovi 14. 3. 1939; dopis odeslán 4. 5. 1939.

43) Srov. rukopisnou poznámku na deskách s rukopisem antologie, LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, strojopis v deskách označených příchozím razítkem státního zastupitelství v Praze 21. 1. 1939.

44) LA PNP, Kamill Resler, kt. 65, Kamill Resler Antonínu Spálenkovi 14. 3. 1939; dopis odeslán 4. 5. 1939.

45) Srov. K. Resler: „1945“, cit. dílo, s. 375.

46) Srov. pododdíl „Dopady předběžné cenzury na českou literaturu: národně politická poezie“, s. 912–914.

47) LA PNP, Kamill Resler, kt. 71, čj. 45/60–39, tiskový odbor Předsednictva ministerské rady Ústřední cenzurní komisi ministerstva vnitra b. d., opis (části) dopisu.

balada Jaroslava Kolmana Cassia zmizela z antologie bezpochyby proto, že byla nabitá toponymy a antroponymy ze severočeského pohraničí, jehož připomínky v tisku neměly dráždit emoce občanů.⁴⁸ Podobně byl z Renčovy básně *Koledníci těžkých dnů* eliminován verš, v němž druhou republiku konotovalo slovo „pahýl“, v básni Miroslava Hallera *Země volá* bylo ze souvislosti s titulním substantivem odstraněno adjektivum „orvaná“. Báseň Kamila Bednáře *Ničiteli*, v níž byl „lovec zlý“ či „ničitel“ asociován postupně s „vlkem“, „tyranem“, „morem“, „chorobou“, „hadem“ atd., bylo možné vykládat jako metaforický útok proti Adolfu Hitlerovi v situaci, kdy se oslabený česko-slovenský stát snažil nedráždit psaním svého tisku nikoho z (bývalých) spojenců ani protivníků. Podobně báseň Ladislava Stehlíka *Z bavorské strany* byla připravena o titul a s ním i o tři počáteční slova prvního verše, aby se směr, z něž „mračna hrozivá / nad námi vyrůstají“ stal geograficky a politicky neutrálním. Oslabován byl komplex motivů vyjadřujících hněv.

V básni Františka Halase *Nezreziví* zmizelo z dvouverší „Kov zbraní drnčel nenávistí / při odkládání“ slovo „nenávist“; z *Mobilizace* téhož autora mimo jiné verše „A jako zvíře hledající kout / tak táhla vojska / ucouvnout“. Pokus o publikaci šesté části Holanova cyklu *Odpověď Francii* skončil zabavením druhé strofy a vytečkováním označení Francie jako „děvky“ ve strofě následující. V básni Jiřího Maška *Jiný přítel není* byly eliminovány verše vyjadřující pohrdání pro „mír psi“, který „na účet náš přátelé [...] ukramařili“, a odhodlání pomstít se za „tu urážku“.

Zmínka o pomstě souvisela s tou oblastí výpovědí, která byla při cenzuře antologie potlačována s nejvyšší bedlivostí. Šlo o všechny poukazy k pomyslnému obratu událostí, díky němuž se národ v budoucnosti znovu domůže svých práv a s tím i zabraných oblastí. Někdy měly tyto proročké pasáže podobu prosté naděje v opětovné shledání se ztraceným územím, jako v básni J. V. Sedláka *Pole na pomezí*, kde z verše „ó, české pole, na shledanou!“ byl vypuštěn závěrečný pozdrav, vyjadřující naději na opětovné získání ztracených území. Jindy na základě křesťanských či historicko-mytologických zdrojů avizovaly den

Strojopis antologie se zásahy cenzury Škrty v básni Jaroslava Seiferta *Milostná písnička* pocházejí z ledna či z počátku února 1939.

Zdroj: LA PNP, Kamill Resler, kt. 63.

⁴⁸ Všechny cenzurní zásahy zde rekonstruujeme na základě srovnání stránkových obsahů neuskutečněného vydání z března 1939, KNM KKK, Nakladatelství Václav Petr, svazek *K počtě zbraň praporu!*, knihařská vazba s originální obálkou zhotovená z otisku sazby, a poválečného vydání antologie, K. Resler (ed.): *K počtě zbraň praporu!*, cit. dílo. Přihlížíme přitom k cenzurovanému rukopisu - LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, strojopis v deskách označených příchozím razítkem státního zastupitelství v Praze 21. 1. 1939.

zúčtování, jako v básni Ivana Suka na kozinovský motiv *Kdyby byl živ* (vypuštěny verše „Když dýka do zad národ bodne, / že přec se Klenčí zbaví pout, / a že Boží soud bude kout / možná již do roka a do dne.“). Ze Šrámkovy básně *Náš mlčící voják* byl vypuštěn verš, který naznačoval, že oněmělý obránce vlasti znovu najde svou řeč ve chvíli, kdy dojde na odloženou konfrontaci: „až znovu rozkvete železný keř“. Z ojedinělé poznámky červenou inkoustovou tužkou v cenzurním rukopisu víme, že politické důvody zásahu mohly být kombinovány s důvody dalšími. Ze Seifertovy rozpustilé *Milostné písničky* (v antologii pod šifrou –s), vyjadřující křivdu ze strany Francie i agresivní nároky Německa verši o nešťastném mladíkovi, kterého po zradě „veselé dívky“ Mariánky pojala do smrtícího náručí železná panna, co „nemá ústa jako med / a ňadra jako bajonet“, vyškrtl cenzor všechny zmínky o „klínu“ či „nadzvednuté košilce“. Rukou přitom na listu s básní poznamenal: „uráží mravnost.“⁴⁹

Zatímco rozsah konfiskací popsal Kamill Resler poměrně věrně, jeho vyjednávání s různými cenzurními institucemi probíhalo poněkud komplikovaněji (součástí těchto vyjednávání byla ostatně i zmíněná „vojenská“ větev). Resler každopádně neponechal nic náhodě. Věděl předem – a při prvních korespondenčních jednáních na to nakladatele Petra upozorňoval –, že cenzura by mohla celý ediční záměr zhatit. Měl proto v plánu zasadit se „u nejvyššího místa cenzurního, a bude-li možno i u míst vládních, o propuštění i urychlení cestami, které jsem Vám již naznačil“.⁵⁰ Dne 16. ledna 1939, tedy necelý týden před tím, než se oficiálně obrátil na státní zastupitelství, informoval jednoho ze svých autorů, že „soubor je již v tisku“ a on zároveň „jedná s nejvyšším cenzurním místem o jeho propuštění“.⁵¹ O které úřední místo šlo, naznačuje opis (žel nedatovaný) listu poslaného z tiskového odboru Předsednictva ministerské rady Ústřední cenzurní komisi při ministerstvu vnitra. Dopis se odvolává na revizi rukopisu, podává sympatizující charakteristiku vybraných básní, v nichž nespatřuje projev „ani nenávisti, ani zášti projeveného německému národu“, nýbrž „básnický obraz národního zklamání a naděje do příštích časů“, oznamuje své rozhodnutí o konfiskaci Neumannovy básně a upozorňuje cenzurní komisi na Cassiovu *Sudetskou baladu* s tím, ať o jejím zabavení rozhodne případně sama.⁵² Kamill Resler postupoval tedy zjevně shora dolů a snažil se vymezit prostor pro cenzurní řízení ještě předtím, než se rukopis dostal na státní zastupitelství, příznivým posudkem z předsednictva vlády. Ani tak nešlo projednávání na státním zastupitelství úplně hladce, o „těžkých jednáních“ s cenzurou se v korespondenci zmiňuje ještě k 9. únoru 1939.⁵³

Žádná ze stran nepojímala nicméně vzájemný vztah antagonisticky. Když došlo na sklonku druhé republiky ke zpřísnění cenzurní praxe, rozhodl se Resler v již cenzurou propuštěné knize o své vůli vytečkovat v básni Kamila Bednáře *Čas rozhoduje* metonymií „kříž zlomený“, kterou podle něj úředníci přehlédli, a to proto, že by to za nového stavu

49) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, strojepis v deskách označených příchozím razítkem Státního zastupitelství v Praze 21. 1. 1939.

50) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Kamill Resler Václavu Petrovi 9. 1. 1939.

51) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Kamill Resler Mírku Elplovi 16. 1. 1939.

52) Revizi provedl odborový rada dr. Plechatý. LA PNP, Kamill Resler, kt. 71, čj. 45/60-39, tiskový odbor Předsednictva ministerské rady Ústřední cenzurní komisi ministerstva vnitra b. d., opis (části) dopisu.

53) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Kamill Resler Ladislavu Stehlíkovi 9. 2. 1939.

mohlo mít důsledky mimo jiné pro ně.⁵⁴ Státní zastupitelství na druhé straně nepřístupovalo k antologii s cílem znemožnit ji, ale naopak umožnit její vydání. V souladu s tím je Reslerova vzpomínka, podle níž mu někdy v průběhu února 1939 sám cenzor řekl, „že by to byla škoda pro národ, kdyby kniha nevyšla“.⁵⁵

Druhá republika: maximalismus a konkurence

Přestože tedy existence cenzury vedla k řadě komplikací edičního podniku, nebyla sama o sobě příčinou jeho kritického zdržení. Překážek, které ve vzájemné kombinaci způsobily, že antologie *K poctě zbraň praporu!* nestihla do nacistické okupace opustit tiskárnu, bylo vícero. Když měl úskalí, na nichž může antologie ztroskotat, vyjádřit sám Kamill Resler, uvedl tři: politické okolnosti („dnešní vývoj veřejných věcí“),⁵⁶ hospodářskou konkurenci a – sebe sama. Šlo o přesný úsudek.

Kamill Resler zatěžoval přípravy svou představou dokonalé knihy i vstřícností vůči autorům. Slova o knize, kterou musí číst „každý Čechoslovák“ a „ke které se budou příští generace stále vraceti“, uváděná v nakladatelském prospektu,⁵⁷ odrážela nepochybně i jeho osobní představu o literárním i politickém významu toho, co dělá. Pod tlakem tohoto přesvědčení pro něj bylo nepřijatelné, aby odbočil od koncepce symfonie národního hlasu nebo zanedbal jakoukoli příležitost, jak svou kompozici zdokonalit. Doplnování rukopisu zahájil shodou okolností též den, kdy rukopis odevzdal do nakladatelství: právě 9. ledna 1939 totiž Kamillu Reslerovi jeho známý z ministerstva obrany zprostředkoval báseň Fráni Šrámka *Náš mlčící voják*, která měla na počátku února vyjít v časopise *Naše vojsko*.⁵⁸ Když mu kolem poloviny února nakladatel Petr další rozšiřování výboru „velmi rázně“ zakázal,⁵⁹ začal alespoň sbírat podklady pro druhé, rozšířené a opravené vydání, s nímž již tehdy on i nakladatel počítali. Současně na sebe bral osobní problémy svých autorů. Jednomu z „malých“ básníků antologie, literátu-proletáři Aloisi Vojkůvkovi, který od sklonku dvacátých let utápěl podstatnou část své tvorby v privátní edici *Vzkříšení*, radil, jak prorazit v regulérních nakladatelstvích, a čelil zmatkům, které Vojkůvka svou přílišnou úslužností na dálku vyvolával.⁶⁰ Jinému básníkovi z Brna, Zdeňku Kriebelovi, dokázal Resler v průběhu příprav antologie zajistit místo advokátního koncipienta u svého známého a přestěhovat ho do Prahy.⁶¹

Současně s tím bylo nutno čelit konkurenci. Kamill Resler nebyl zdaleka jediným, koho napadlo vydat časové básně z novin knižně. Do svých sbírek je zařazovali sami autoři, výbory téhož zaměření chystali jiní editoři (z nich Miloš Jirko svůj výbor stornoval ve prospěch Reslerovy antologie, do níž mu – opět již po odevzdání rukopisu – velkoryse

54) LA PNP, Kamill Resler, kt. 65, Kamill Resler knihtiskárně Osvěta 20. 2. 1939.

55) LA PNP, Kamill Resler, kt. 65, Kamill Resler Josefu Ošmerovi 4. 5. 1939.

56) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Kamill Resler Ladislavu Přindovi 18. 2. 1939.

57) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, čtyřstránkový nakladatelský prospekt *K poctě zbraň praporu*, určený pro čtenáře.

58) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, lístek s poznámkami datovaný 9. 1. 1939, báseň mu poskytl štábní kapitán Černý z redakce armádního časopisu.

59) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Kamill Resler Ladislavu Přindovi 18. 2. 1939.

60) LA PNP, Kamill Resler, kt. 65, Kamill Resler Aloisi Vojkůvkovi 7. 3. 1939.

61) LA PNP, Kamill Resler, kt. 65, Kamill Resler Zdeňku Kriebelovi 11. 3. 1939.

poskytl i několik básní, které Resler neznal).⁶² Hromadným odepřením práv celou edici málem zhatilo nakladatelství Fr. Borový, k němuž byli mnozí z vybraných autorů – a to i ti, které toužil editor z důvodu osobních čtenářských preferencí v knize rozhodně mít, jako Karel Toman či Fráňa Šrámek – smluvně vázáni.⁶³ K autorům Borového stáje patřila i Olga Scheinpflugová, která údajně nakladatelství pověřila, aby Reslerovi použití jejich básní zakázalo.⁶⁴ Podle zvěstí z kuloárů šlo ve skutečnosti o vymezování pozic mezi oběma firmami: o to, aby se mladší, na vzestupu se nacházející Petrovo nakladatelství pokořilo a uvědomilo si, že je koncernu *Lidových novin* zavázáno.⁶⁵ Aby odrazil tento útok, musel Václav Petr osobně navštívit ředitele nakladatelství Fr. Borový Julia Firta.⁶⁶ Součástí kompenzace se stal i slib, že všechny knihy odpovídajícího obsahu od Borového včetně firemní novoročenky *Český podzim 1938* budou uvedeny ve faktografickém appendixu Reslerova výboru. Zdánlivě o nic nešlo, ale v březnu se i tento slib ukázal být pro knihu přítěží: vydání totiž na poslední chvíli před okupací nešlo urychlit tím, že by stále ještě nehotový faktografický appendix byl ze sazby vypuštěn.⁶⁷

Jen co byl spor s koncernem rodiny Stránských zažehnán, ohrozil Reslerovu antologii další nakladatel, Pavel Prokop, který ve své marxisticky zaměřené Lidové knihovně publikoval výbor *Československý podzim*. Rozsahem byl pouze třetinový a byl i úzce levicově koncipován, obě knihy se však tříadvaceti básněmi překrývaly. Václav Petr se k Prokopově edici postavil nekompromisně, využil práv, která měl v tu chvíli sám již na některé z básní zajištěna (anebo alespoň tvrdil, že má), a pokusil se přimět Prokopa, aby celý náklad deponoval v jeho skladu a pustil na trh až po Reslerově antologii.⁶⁸ Svěření nákladu nedosáhl, Prokop se však zavázal k tomu, že svůj výbor nedá do volné distribuce, bude jej rozesílat jen na korespondenční objednávku nebo odběratelům své klubové knihovny. Slíbil rovněž nevydat knihu znovu a zabránit i takové reedici, o níž by se editoři S. K. Neumann a František Jungmann pokusili jinde než u něj.⁶⁹ Místo na knihkupeckých pultech tak zůstalo pro antologii volné.

Protectorát: minimální stupeň zveřejnění

Podle doslovu k poválečnému vydání dal Kamill Resler pokyn k zastavení výroby knihy *K poctě zbraň praporu!* hned 15. března 1939 nebo brzy po tomto dni. A to s tím, ať tiskárna sazbu uloží, aby se v příhodnou chvíli dalo v tisku pokračovat. Sazba zůstala údajně stát až do heydrichiády v létě 1942, kdy byla rozmetána proto, aby nenavedla gestapo na stopu plejády autorů vlastenecké poezie.⁷⁰ Prameny umožňují tento obrázek o střetu nejvýznamnějšího souboru národně politické poezie období druhé republiky s protektorátním cenzurním systémem ve dvou ohledech zpřesnit. Zprv, představa, že by německá okupace

62) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Kamill Resler Miloši Jirkovi 7. 2. 1939.

63) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Kamill Resler Fráňovi Šrámkovi 10. 2. 1939.

64) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Rudolf Jílovský za nakladatelství Fr. Borový Kamillu Reslerovi 20. 1. 1939.

65) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Kamill Resler Václavu Petrovi 23. 1. 1939, průklep strojopisu.

66) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Kamill Resler Juliu Firtovi 30. 1. 1939.

67) LA PNP, Kamill Resler, kt. 65, Kamill Resler Václavu Petrovi 2. 3. 1939.

68) LA PNP, Kamill Resler, kt. 64, koncept prvního návrhu o urovnání sporu mezi nakladatelstvím Václav Petr a nakladatelstvím Pavel Prokop, b. d.

69) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Pavel Prokop Václavu Petrovi 15. 2. 1939.

70) K. Resler: „1945“, cit. dílo, s. 376.

okamžitě vyloučila všechny naděje na vydání antologie, není přesná: není vyloučeno, že váhání, zda knihu vydat, či nevydat, trvalo až do května 1939. Zadržet, část antologie byla za protektorátu přeci jen publikována, a to způsobem, který zrcadlil možnosti a funkce tehdejšího paralelního oběhu.

Pokud šlo o váhání, zda knižní vydání antologie navzdory okupaci dokončit, nachází se v editorově korespondenci po jistou dobu známky obou postojů. Zpočátku převažují spíše negativní signály. Dne 27. března 1939 napsal Resler v souvislosti s roztištěnou knihou kolegovi z advokacie: „nyní je vše zvráceno.“⁷¹ Také jeden z příspěvů knihy, Bohuš Beneš, vyslovil v prvních dnech po okupaci názor, že Resler bude pravděpodobně „nucen upustit prozatím od svého souboru a počkat na dobu vhodnější“.⁷² Současně si však pro případ, že by kniha přeci jen ještě byla vydána, objednal zaslání výtisku, takže za úplně vyloučené dokončení publikace nepokládal (řada autorských sbírek s národně politickou poezií zůstávala ostatně nadále v distribuci přítomna nebo vycházela v prvních letech protektorátu v reedicích, byť samozřejmě cenzurovaných). Z 24. dubna 1939 pochází první Reslerova zmínka o tom, že spolu s nakladatelem došli již k rozhodnutí, k němuž se „těžko odhodlávali: soubor nevyjde, doba toho nedovoluje“.⁷³ V podobném duchu informoval Resler jiného z autorů o pár dní později, 4. května 1939: „teprve nyní po velkém váhání a odkladech jsme s nakladatelem o věci jednali a došli k názoru, že soubor – žel – nemůže vyjít. Básně byly psány v jiném prostředí, pro jinou dobu a z téhož hlediska jsem pořádal soubor.“⁷⁴ Z jiných zpráv z téže doby ovšem vysvítá, že navzdory citovaným prohlášením bylo vydání knihy ještě v druhé půli dubna a zraje května na vážkách. Dne 18. dubna zaznamenal Reslerův přítel, nakladatel Václav Poláček, v novinách oznámení, že se s publikací počítá.⁷⁵ Dnem 5. května 1939 je datován dopis pro nakladatelství Václav Petr od úřadu ministra Jiřího Havelky, který na sklonku druhé republiky převzal část úkolů knižní cenzury. Obsahem dopisu bylo vyjádření k plánu Petrova nakladatelství „na nejbližší sezonu“ a vymezení jednak těch titulů, jež mohou být vydány bez dodatečné revize, jednak těch, které musí naopak nakladatelství „předložiti zdejšímu úřadu k předběžnému nahlédnutí ještě v korektuře“.⁷⁶ K novému posouzení si úřad vyžádal i Reslerovu antologii, a to s poznámkou, že nemusí být předložena, pokud už bylo mezitím od vydání upuštěno.⁷⁷

Stránkový obsah antologie z března 1939, který nechal Kamill Resler svázat a daroval ho Václavu Petrovi snad ještě v průběhu války na paměť „společného i obecného národního ztroskotání“,⁷⁸ obsahuje množství tužkou naznačených výpustek v ostrých závorkách, pro cenzuru od druhé poloviny 19. století typických, které sahaly za rámec konfiskací, o nichž koncem ledna nebo počátkem února rozhodlo státní zastupitelství. Na posledním

71) LA PNP, Kamill Resler, kt. 65, Kamill Resler JUDr. J. Valentovi 27. 3. 1939.

72) LA PNP, Kamill Resler, kt. 65, Bohuš Beneš Kamillu Reslerovi 20. 3. 1939.

73) LA PNP, Kamill Resler, kt. 65, Kamill Resler Marii Nesnídalové 24. 4. 1939.

74) LA PNP, Kamill Resler, kt. 65, Kamill Resler Josefu Ošmerovi 4. 5. 1939.

75) LA PNP, Kamill Resler, kt. 65, Václav Poláček Kamillu Reslerovi 18. 4. 1939; k dopisu byl přiložen opis oznámení bez bližších bibliografických údajů.

76) LA PNP, Kamill Resler, kt. 65, úřad ministra Dr. J. Havelky nakladatelství Václav Petr 5. 5. 1939, za ministra podepsán [Josef?] Chmelař, opis.

77) Tamtéž.

78) KNM KKK, Nakladatelství Václav Petr, svazek *K počtě zbraň praporu!*, knihařská vazba s originální obálkou zhotovená z otisku sazby.

listu pamětního svazku zároveň čteme Reslerovu poznámku, že „záznamy v tomto nátisku pocházejí z počátku doby čtvrtého státoprávního útvaru“, kterou lze pochopit v duchu sledu monarchie – první republika – druhá republika – protektorát.⁷⁹ Naznačené eliminace odpovídají svým smyslem těm, které provedla druhorepubliková cenzura, zacházejí však ve stejném směru dál, což v zásadě odpovídá profilu literární cenzury na počátku okupace tak, jak ho dnes známe. Protektorátní cenzura se přinejmenším do jara 1941 zaměřovala na podobné okruhy textových projevů jako cenzura druhé republiky, postupovala však proti nim s větší přísností. Lze vyvodit hypotézu, že Resler a Petr buď sami v době od okupace do května 1939 zvažovali, za jakých dalších textových ústupků by bylo možné antologii vydat, nebo její text konzultovali na cenzurním úřadě. Mohlo přitom jít o ministerstvo dr. Havelky, ale ještě pravděpodobněji o pražské státní zastupitelství, kde jednak byli o knize podrobně informováni z předchozího cenzurního řízení, jednak se zde právě formovala tzv. fakultativní, vlastenecky angažovaná větev knižní cenzury prvního období protektorátu.

I když před létem 1939 přestal editor s dokončením publikace počítat, nevzdal se pobočného plánu na vydání úzkého výběru z antologie formou soukromého tisku. Jeho možnost sondoval Kamill Resler u litomyšlského tiskaře Josefa Portmana již na počátku roku 1939, tedy souběžně s přípravou řádného vydání.⁸⁰ Jednání pak pokračovala až v létě 1940. Tehdy Portman s odvoláním na obavy z cenzury odmítl vytisknout Reslerem požadované tři exempláře a zakázku přijal jen pod podmínkou, že z jeho dílny vyjde unikát, což se také někdy na podzim 1940 stalo.⁸¹ Podle dochované Reslerovy osnovy (tisk sám není v současnosti dostupný) obsahoval dvaatřicetistránkový svazček nazvaný *Zemřítí pod praporem!* deset básní ze září 1938 od Jaroslava Seiferta, Karla Kapouna, Josefa Rohana a pěti dalších méně známých básníků, které doprovázelo šest kreseb Jana Konůpka. V následujícím roce pro Reslera tisk stejného obsahu i názvu zhotovil pražský tiskař Jaroslav Picka. Antedatoval ho přitom do října 1938. V tiráži se uvádělo, že byl rovněž zhotoven v jediném výtisku,⁸² z Reslerových záznamů však vyplývá, že Picka kromě exempláře pro objednavatele vytiskl i několik kusů tzv. zkušebních.⁸³ O větším nákladu nepřímě svědčí i to, že na rozdíl od tisku Portmanova se ten Pickův dochoval v několika veřejných knihovnách.

Tak jak byl původně za druhé republiky zamýšlen, měl soukromý tisk uspokojit víceméně jen vlastní Reslerovu vášeň sběratele vzácných knih; přemýšlet o jiné komunikační funkci se vzhledem k 3 300 výtiskům připravované antologie nejevilo určitě ani účelné.⁸⁴ Pro tiráž Portmanova tisku z roku 1940 předepsal ovšem již editor následující formulaci: „Pro Kamilla Reslera a pro budoucí výtisk roku onoho [...]“⁸⁵ K autokomunikaci tak za

79) Tamtéž.

80) LA PNP, Kamill Resler, kt. 71, Kamill Resler Josefu Portmanovi 9. 2. 1939.

81) LA PNP, Kamill Resler, kt. 71, Josef Portman Kamillu Reslerovi 10. 7. 1940.

82) Kamill Resler (ed.): *Zemřítí pod praporem! Zpěvy ze září 1938*, Praha, Jaroslav Picka 1938, Knihovna Památníku národního písemnictví, sign. P38 A 32.

83) LA PNP, Kamill Resler, kt. 71, potvrzení o zápůjčce dvou soukromých tisků *Zemřítí pod praporem!* Václavu Petrovi, 7. 11. 1945.

84) LA PNP, Kamill Resler, kt. 63, Kamill Resler Václavu Petrovi 9. 1. 1939, průklep strojopisu s potvrzením přijetí z téhož dne.

85) LA PNP, Kamill Resler, kt. 71, osnova vyřazení soukromého tisku *Zemřítí pod praporem!*, list popsaný po obou stranách perem.

protektorátu explicitně přistupuje i funkce zprostředkovat alespoň částku z výpovědního potenciálu antologie druhému čtenáři, zachovat stopu po zmařeném edičním díle pro budoucnost. Stojí za pozornost, že teprve v soukromém tisku dotáhl editor do symbolického konce svou koncepci časové poezie roku 1938 jako kolektivního hlasu národa: básně byly v (minimálně v Pickově) sešitku anonymizovány a jména autorů prozrazoval až obsah.

Představa, že by se kolem dvou soukromých tisků zhotovených v jednom (Portmanův) či několika (Pickův) výtiscích rozvinula strukturovaná literární komunikace srovnatelná s regulérním knižním vydáním, by jistě byla zavádějící. K jistému zveřejnění zlomku antologie však jejich prostřednictvím došlo. Šlo o minimální, takřka nulové zveřejnění, které bylo pro protektorátní paralelní oběh literárně uměleckého zaměření typické: odbojové politické časopisy byly rozmnožovány v relativně velkých nákladech, literáti mezi sebou ovšem komunikovali ponejvíce strojopisnými originály a kopiemi svých děl, soukromými tisky, rozmnoženinami z cyklostylu v počtu nanejvýš několika málo desítek exemplářů. Díla „vydaná“ v jednom výtisku nebyla výjimkou, i taková mohla v uzoučkém kroužku kolovat a zejména zafixovat pro budoucnost příslušnou uměleckou výpověď jako veřejný, historicky situovaný fakt. Také oba Reslerovy tisky vstoupily okamžitě po válce do veřejné komunikace: Pickův v červnu 1945 v rámci výstavy děl tohoto tiskaře ve výkladní skříni Topičova knihkupectví na Národní třídě,⁸⁶ oba pak v listopadu téhož roku v rámci aranže, která v Petrově knihkupectví v Ječné ulici oslavovala první oficiální vydání antologie.⁸⁷

Třetí republika: všichni bez jednoho

Když se antologie *K poctě zbraň praporu!* dostala v podzimních dnech roku 1945 na knihkupecké pulty, šlo zároveň o pietní rekonstrukci edičního záměru z prvních měsíců roku 1939 a zároveň o jinou knihu, než která měla vyjít kdysi. O některých změnách se čtenář dozvěděl z druhého doslovu, v němž Kamill Resler shrnul vydavatelskou historii antologie, některé mu zůstaly utajeny. Poválečné vydání upravil jiný grafik, Cyril Bouda, a součástí proměny knihy jako vizuálního a materiálního objektu byla i nová obálka. Kniha byla prostá bílých míst: všechny eliminace, kterými text poznamenala druhorepubliková cenzura, byly doplněny, editor do antologie vrátil i tu z Knapových básní, jejíž vypuštění nařídil sám autor. V práci na restituci cenzurních zásahů postoupil Resler dokonce ještě o krůček dál než v roce 1939. Až v září 1945 se mu totiž podařilo navázat kontakt s Josefem Rohanem, básníkem, jehož verše stály kdysi u počátků celé antologie, a získat od něj třetí sloku jeho básně *Polní poštu*, kterou za druhé republiky neměl ještě k dispozici.⁸⁸

Poválečný čtenář se však z edičního aparátu antologie nedozvěděl, že v ní i něco chybí. Oproti sazbě z března 1939 byly vyškrtnuty dvě básně, *Země krásná, země milovaná!* a *Slzy domova*. Obě prostředky nábožensky zabarvené alegorie, respektive elegie vyjadřovaly smutek nad určitým regionem, o který byl československý stát po Mnichovu připraven, konkrétně nad ztrátou Slezska a Těšínska. Svou poetikou ani kvalitou se kontextu antologie nijak nevymykaly. Příčinou eliminace byla v jejich případě osoba autora: Aloise Vojkůvky.

86) KNM KKK, Nakladatelství Václav Petr, Kamill Resler Václavu Petrovi 4. 6. 1945.

87) LA PNP, Kamill Resler, kt. 71, potvrzení o zápůjčce dvou soukromých tisků *Zemřítí pod praporem!* Václavu Petrovi, 7. 11. 1945.

88) LA PNP, Kamill Resler, kt. 71, Kamill Resler Josefu Rohanovi 7. 9. 1945.

Alois Vojkůvka Podobenka, kterou Vojkůvka poslal v únoru 1939 Kamillu Reslerovi.

Zdroj: LA PNP, Kamill Resler, kt. 64.

přínejmenším jedním z důvodů rozhodnutí retribučního profesního tribunálu byly básně, jimiž Vojkůvka v roce 1942 přispíval do aktivistické rubriky *Večerního Českého slova*. Básník jde s dobou, popřípadě autorův lidový román, studentské melodrama *Světla nad šachtami* (1944), v němž se adoracemi práce, mládí a nového nastupujícího světa dostal do těsné blízkosti tehdejší původní domácí nacistické literatury. Sám Vojkůvka román zpětně charakterizoval jako „únikový [...], tematicky i strukturálně omylně pojatý“.⁹² Pokud jde

Básník, textař a prozaik Alois Vojkůvka byl epigonem sociální poezie moderny i avantgardy, autorem básní, básnických skladeb, písňových textů i próz naivisticky kombinujících sociální tematiku s lidovou náboženskou představivostí.⁸⁹ Ve dvacátých i třicátých letech se živil jako dělník, do paměti literární Ostravy se zapsal též jako pitoreskní místní figurka, básník-kamelot ze stanoviště před hotelem Palace.⁹⁰ Od roku 1928 publikoval své práce nikoli výhradně, ale velmi často v soukromé edici *Vzkříšení*, kterou údajně již v době okupace přejmenoval na Národní edici *Vzkříšení* (jako poslední svazek zde v květnu 1948 formou ilegálního soukromého tisku zhotoveného brněnskou tiskárnou Jana Amose Kajše zveřejnil svou apologii *České martyrium*). Své časové verše z léta a podzimu 1938 vydal Vojkůvka také nejprve ve *Vzkříšení* (svazečky *Nuž, jdem se bít!* a *Odevzdána bez krve*).

Hned po osvobození Československa, ještě v květnu 1945 byl Vojkůvka vyloučen ze Syndikátu českých spisovatelů. Stal se tak jedním z osmi autorů, jimž bylo za třetí republiky na doživotí zakázáno publikovat a jejichž jméno se nesmělo jakkoli připomínat.⁹¹ Materiály očistné komise syndikátu nejsou k dispozici. Lze se domnívat, že

89) Sylva Bartůšková: „Alois Vojkůvka“, in Luboš Merhaut (ed.): *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*, díl 4, sv. 2, U-Ž, Praha, Academia 2008, s. 1432–1433.

90) Oldřich Šuleř: *Laskavé podobizny. Zapomínání a zapomenutí literátů ze Slezska a severní Moravy*, Ostrava, Repronis 2005, s. 217.

91) Srov. pododdíl „Retribuční procesy, očistné komise profesních organizací a publikační obtíže tzv. sjednocené pravice“, s. 977–980.

92) Biografický archiv Ústavu pro českou literaturu AV ČR, fas. Alois Vojkůvka, autobiografie s vlastní přímární bibliografií z 10. 11. 1967, strojopis s vpisky a rukopisnou signaturou.

o básně psané pro rubriku založenou Emanuelem Vajtauerem, interpretoval je po válce v rámci svých dětinsky romantických fabulací jako taktiku, jíž před gestapem skrýval svou činnost vůdce odbojové skupiny Vzkříšení (její příslušníci byli údajně na členy pasování předáním svazečku stejnojmenné edice s ilegálním druhým vydáním básně *Nuž, jdem se bít!*):

Vojkůvka varován soudruhem Hubertem Prokešem, dnešním správcem velkodrogerie v Brně, odvezl vysílačku do lesního bunkru v Beskydách a chtěje zabránit možnému zatýkání a popravám svých nejvěrnějších, odjel do Prahy, napsal několik veršů a projevil další loajální smýšlení k ministerstvu, aby získal žádoucí alibi pro svůj pozdější neúspěšný boj.⁹³

O vypuštění dvou Vojkůvkových básní rozhodl Kamill Resler nepochybně sám. Když své rozhodnutí autorovi oznamoval, zdůvodnil mu je tím, že se k němu již za okupace donesly zprávy, že se v Brně nechoval jako „řádny Čech“, tím, že byl po osvobození vyloučen z blíže neupřesněného novinářského spolku (ze Svazu českých novinářů vyloučen nebyl nebo se do jeho řad již nepřihlásil),⁹⁴ a konečně rizikem konfiskace antologie, kdyby v ní Vojkůvkovy texty zůstaly: „Nakladatel nemohl vzít na sebe nebezpečí, že mu úřady knihu zabaví, a proto nezbylo než Vaše básně vrátit.“⁹⁵

Na počátku Reslerových příprav antologie *K poctě zbraň praporu!* byla představa národa, který v kritickou historickou chvíli promluvil jedním čistým hlasem, a tento hlas je třeba zachovat přesně tak, jak v danou chvíli zazněl. Na konci, ve chvíli knižního vydání, měla v sobě již kniha zakódovanou jinou představu národní jednoty, odpovídající ideji retribučního zákonodárství: kdo se z národního chóru vyřadil v nejtěžších chvílích okupace, nebyl jeho součástí nikdy.

93) Biografický archiv Ústavu pro českou literaturu AV ČR, fas. Alois Vojkůvka, Pamětní list s incipitem „Odbojová skupina Vzkříšení se zasloužila o osvobození Československa“, b. m., soukromý tisk, b. r. [pravděpodobně 1948]. List byl rozesílán s Vojkůvkovou publikací *České martyrium*.

94) Vojkůvkovo jméno se nenalézá v definitivních seznamech vyloučených členů, srov. Jan Cebe: „Poválečná očista v rámci Svazu českých novinářů“, *Mediální studia* 6, 2012, č. 1, s. 17–44.

95) LA PNP, Kamill Resler, kt. 71, Kamill Resler Aloisi Vojkůvkovi 1. 10. 1945.